

ГАЛУЗЕВА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ

BRANCH JURISPRUDENCE

Митрофанов І.І., д.ю.н., професор,
професор кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського

У статті розглядаються питання науковості галузевої юриспруденції. Визначаються критерії віднесення тієї чи іншої галузі знань до науки. Встановлюється, що алгоритм наукового дослідження повсякчас залишається однаковим: на початку окреслюється предмет наукової «розвідки», згодом обираються (розробляються) прийоми її проведення. Практика породжує галузеву юридичну науку та на певному етапі оформляється в самостійний інструмент, здатний впливати на практику. Проблема догматичної юриспруденції є фундаментальною як для філософії права, так і для юридичної науки в цілому, на сьогодні фактично відсутній її спеціальний аналіз. Тому метою цієї роботи є розгляд галузевої юридичної науки з точки зору її науковості, щоб встановити її властивості як науки. Розглядається галузева юридична наука, яка виконує три генеральні завдання: 1) розроблення юридичної догми; 2) вивчення й узагальнення правничої діяльності (практики) та надання методичних рекомендацій для органів (інститутів) правотворчості та правозастосування; 3) підготовки науковців і правників-практиків.

Відмітною ознакою науки є встановлення об'єктивних властивостей предмета дослідження, вивчення закономірностей його виникнення, функціонування та зникнення. Справжніми науками вважаються природничі та техніко-математичні науки, оскільки лише вони наділені можливостями відкривати закони природи. Справжніми науками вважаються природничі та техніко-математичні науки, оскільки лише вони наділені можливостями відкривати закони природи.

Констатується, що юридична наука, аналізуючи позитивне право, створює правову догму, яка, своєю чергою, пропонує законотворцю системно побудовані засади, категорії (поняття) та моделі (конструкції). Галузева юриспруденція в Україні існує. Формально-догматичний метод, який застосовується догматичною юриспруденцією, набув статусу основного та ніяк не пов'язується ні з філософією в цілому, ні з філософією права зокрема. Історичний і соціологічний методи застосовуються в зв'язку з практичною необхідністю, що унеможлиблює відрив науки від життя.

Ключові слова: юридична наука, галузева юриспруденція, догматична юридична наука, предмет галузевої юриспруденції, метод пізнання.

The article examines issues of the scientific nature of branch jurisprudence. The criteria for assigning a particular field of knowledge to science are determined. It is established that the algorithm of scientific research always remains the same: at the beginning, the subject of scientific «exploration» is outlined, later the methods of its conduct are chosen (developed). Practice gives rise to sectoral legal science and, at a certain stage, becomes an independent tool capable of influencing practice. The problem of dogmatic jurisprudence is fundamental both for the philosophy of law and for legal science as a whole, today there is actually no special analysis of it. Therefore, the purpose of this work is to consider the field of legal science from the point of view of its scientificity, in order to establish its properties as a science. Branch legal science is considered, which fulfills three general tasks: 1) development of legal dogma; 2) study and generalization of legal activity (practice) and provision of methodological recommendations for law-making and law-enforcement bodies (institutes); 3) training of scientists and practicing lawyers.

A distinctive feature of science is the establishment of the objective properties of the subject of research, the study of the patterns of its emergence, functioning and disappearance. Natural and technical-mathematical sciences are considered real sciences, since only they are endowed with the ability to discover the laws of nature. Natural and technical-mathematical sciences are considered real sciences, since only they are endowed with the ability to discover the laws of nature.

It is noted that legal science, analyzing positive law, creates a legal dogma, which, in turn, offers the lawmaker systemically built foundations, categories (concepts) and models (constructions). Branch legal science exists in Ukraine. The formal-dogmatic method, which is used by dogmatic jurisprudence, has acquired the status of the main one and is in no way connected either with philosophy in general or with the philosophy of law in particular. Historical and sociological methods are used due to practical necessity, which makes it impossible to separate science from life.

Key words: legal science, branch jurisprudence, dogmatic legal science, subject of branch jurisprudence, method of knowledge.

Актуальність. У разі, якщо йдеться про юридичну науку, найчастіше розуміється галузева юриспруденція (галузеві юридичні науки – догматична юриспруденція). Для пересіченого громадянина, чиновників, держави, абітурієнтів у цілому, які націлені на оволодіння юридичною професією, юридична наука уявляється у вигляді догматичної юриспруденції, що представлена кримінальним, цивільним, адміністративним, конституційним і іншими галузями права. Лише обізнана людина юридичну науку розуміє з її теоретико-історичною частиною, що представлена загальною теорією й історією права, філософією та соціологією права, деонтологією тощо. Таке сприйняття відображає життєву правду відносно того, що галузева юридична юриспруденція найтісніше пов'язана з чинним правом, із правовим порядком, з правотворчістю, правовою охороною та правозастосуванням, тобто з виживанням і практичною життєдіяльністю людей. У цьому зв'язку галузева юриспруденція тотожна медичним або технічним наукам, від яких сучасне життя населення залежить у величезній мірі. Головним призначенням юридичної науки є її прикладне спрямування, її практичний характер. У такій площині галузева юриспруденція виглядає справ-

жнім стрижнем догматичної юридичної науки, її серцевиною та фундаментом. У контексті головного призначення науки, яким є вироблення знань, які допоможуть людині вижити у «ворожому» природному та соціальному середовищі, галузеві юридичні науки є справжньою наукою.

Самі фахівці з галузевого права без особистого задоволення розповідають про особливості своїх досліджень, оскільки ця тема для них є сторонньою, вони на певному етапі домовилися (іноді в конклудентній формі), що ті проблеми, якими вони опікуються, є наукою, і надалі вирішують свої спеціалізовані питання. Наприклад, розділи (підрозділи) про предмет і методи в підручниках з матеріального кримінального права найкоротші, а іноді зводяться до неприпустимого мізерного обсягу. Питання особливостей, рівня та критеріїв науковості або ненауковості кваліфікаційних юридичних праць з галузевого права порушується в разі, якщо йдеться про їхнє оцінювання як наукових досліджень для здобуття наукових ступенів. Під час прочитання сучасних дисертацій з галузевих юридичних наук, здебільшого порушуєш перед собою питання щодо того, що це за манера викладення матеріалу: законотворче проектування, коментування (тлумачення) чин-

ного законодавства й актів правозастосування, догматичні новели, оперування юридичною технікою або все ж таки наука, хоча й своєрідна зі своєю глибинною специфікою, проте наука?

Озвучення цього питання слід починати з історичного підтексту з'явлення юридичної науки (наголосимо на тій обставині, що йдеться про континентальну Європу й Україну)? Німецькі й українські юристи XIX – початку XX століття висловлювали думку, що галузева юридична наука сучасного формату виникає на межі XVIII–XIX століть. Справа, як правило, полягає в тому, що йшлося при цьому про кілька галузей права: кримінальне, цивільне, процесуальне, адміністративне, конституційне. Найважливіший вектор у перспективі континентальної юридичної науки пов'язаний із запозиченням римського права, його трансформацією до умов спочатку феодальної, потім буржуазної Європи. Основного значення в цьому процесі набувають європейські університети, в яких через глосаторів і постглосаторів зароджувалася юридична наука. Початок запозичення римського права (приблизно XII–XIII ст.) та поява розвиненого вигляду юридичної науки зайняли відрізок часу в 5–6 сторіччя (термін за історичним критерієм достатньо суттєвий). Сутність процедури була зведена до того, щоб сформулювати на підставі давньоримських юридичних документів і європейського середньовічного позитивного права загальні засади, дефініції та конструкції. Як наука галузева юриспруденція не уявляється можливою без угруповання та систематизації правового матеріалу у вигляді писаного права. Це означає, що з історичної точки зору юридична догматика як наука з'являється лише як міркування стосовно позитивного права, як раціональний аналіз рідкісного явища, яким є устояне право. Раніше виникає право як регулятор суспільних відносин, і лише згодом, упродовж значного проміжку часу оформлюється юридична наука. Рух у зворотному напрямі неможливий. Алгоритм наукового дослідження повсякчас залишається однаковим: на початку окреслюється предмет наукової «розвідки», згодом обираються (розробляються) прийоми її проведення.

Недовершена юридична техніка формується шляхом проб і помилок на найперших етапах державно організованого соціуму. Стародавні пам'ятники права демонструють її вкрай низький рівень. Навіть римське право, що стало основою європейської правової культури, було нічим іншим, як розрізненим і несистематизованим набором юридичних казусів і документів. Говорити про наявність юридичної науки в Стародавньому Римі не доводиться. У континентальній Європі, завдячуючи університетському середовищу, починає формуватися щось, подібне до науки. Безсумнівним результатом юридичної науки слід визнати появу перших кодифікованих актів XIX століття та систематизацію за галузями норм права.

Отже, найважливішою обставиною, що уможливило констатацію появи юридичної науки, необхідно визнати її самостійність відносно практики, правотворчості та правозастосування. Юридична наука є сукупністю знань та способів їх отримання, інституційно оформленою професійним середовищем, яким забезпечується безперервне відтворення знань та кадрового складу. Вірним показником сформованої галузевої юридичної науки є досконала юридична догматика, тобто упорядкована систем засад, категорій і моделей (конструкцій), що наділена звичаями та здатна впливати на правотворення та правозастосування. Практика породжує галузеву юридичну науку та на певному етапі оформляється в самостійний інструмент, здатний впливати на практику. У Західній Європі творчість учених-правників йшла попереду практики, в Україні, навпроти, практика «провокувала» розвиток юридичної науки, правотворча діяльність держави замінювала наукову діяльність. Лише узагальнення законодавчих актів, проведене владними установами в 40-і

роки, заклали фундамент для з'явлення в другій половині XIX сторіччя вдосконаленої догматики. Перша половина XIX ст. характеризується тим, що юридична наука для національної професури виступає як своєрідне «закономістество», тобто наука розуміла та застосовувала законодавство. Власна національна догматика ще не створена, юридична наука відсутня як така.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядвана проблема знайшла свій відголосок у наукових працях А. В. Венедиктова, Г. В. Ф. Гегеля, В. К. Гришука, О. В. Гришук, Д. Д. Грімма, Г. Гурвича, М. М. Коркунова, С. О. Муромцева, Ю. М. Оборотова, А. Ф. Крижановського, Л. І. Петражицького, Й. О. Покровського, П. М. Рабіновича, М. М. Райхера, О. М. Сидоренка, Ф. В. Тарановського, Б. Б. Черепакіна й інших вітчизняних і зарубіжних учених. Незважаючи на те, що проблема догматичної юриспруденції є фундаментальною як для філософії, так і для юридичної науки в цілому, на сьогодні фактично відсутній її спеціальний аналіз, тому задля досягнення мети нашого дослідження звернемося до жвавої дискусії, яка виникла на межі XIX–XX ст. у спільноті юристів між правниками-соціологами (Ю. С. Гамбаров, М. А. Гредескул, М. М. Гернет, С. А. Муромцев, Л. І. Петражицький) і правниками-догматиками (О. Д. Градовський, А. Х. Гольмстен, М. І. Палієнко, С. В. Пахман, В. В. Сокольський, Ф. В. Тарановський, Г. Ф. Шершеневич) про властивості юридичної науки.

Отже, **метою цієї роботи** є розгляд галузевої юридичної науки з точки зору її науковості, щоб встановити її властивості як науки.

Виклад основних результатів дослідження. Ще раз наголосимо, що практика народжує галузеву юридичну науку, остання є наслідком першої та виникає як засіб підвищення дієвості правової регламентації. Державою фінансується юридична наука й освіта через їх практичну корисність та необхідність. Основна функція юридичної науки полягає в реалізації практичної мети, що пов'язана насамкінець із відправленням правосуддя. У цьому аспекті можна помилково дійти висновку, що догматична юриспруденція не є наукою, а визнається неавтономним додатком державної правотворчості та правозастосування. Догма права як засіб асекурації правової регламентації цілком аргументовано уявляється як один із інструментів практики, як щось, що пов'язане з практичною діяльністю, хоча б і в раціоналізованій і систематизованій формі. Через класифікацію О. Конта, догматична юриспруденція є мистецтвом, а не наукою, оскільки мистецтво змінює дійсність та застосовує категорію належного, наука безсторонньо її (дійсність) досліджує. Це протиставлення, підмічене Аристотелем, хоча і має умовний характер, певною мірою відображає реальну картину тому, що є чиста наука, яка виробляє знання, й є практика, в якій вони застосовуються. Як справедливо вказували правники XIX ст., догматична юриспруденція є і наукою, і мистецтвом. Із погляду Р. Ієрінга, при цьому не виникає якогось протиріччя, оскільки одна доповнювала інше. Юридична наука є галуззю практики в тому сенсі, що бере участь в правовому регулюванні, а сфера науки вона тому, що надбудовується над практикою, її аналізує й узагальнює. Однак з появою соціології та проникнення її в юриспруденцію дослідницька ситуація різко змінюється. Соціологічний підхід настільки сильно відрізнявся від догматичного, що багато праників-соціологів відмовили галузевій юридичній науці в науковому статусі, нависивши на неї презирливий ярлик мистецтва.

Отже, виникає справедливе питання щодо догматичної юриспруденції, яку слід визнати чи ні наукою або мистецтвом, фундаментальною теорією чи банальною юридичною технікою, що позиціонує себе як науку? Ще раз звернемо увагу на те, галузева юридична наука розглядається як і медична наука, і технічна наука, що характери-

зуються певним обсягом знань та спрямована на їхнє здобуття, фіксацію та систематизацію. Проте основним їхнім завданням визнається фактичне впровадження наукових розроблень в повсякденне життя. Кінцевим результатом будь-якої науки справедливо вважається її практична цінність для людини. Однак слід визнати, що дослідження є фундаментальними та прикладними. Фундаментальна наука займається здобуттям теоретичних знань, прикладна – їх практичним засвоєнням. У разі, якщо медична наука чи технічна наука не будуть виконувати свої основні функції, вони почнуть рухатися аж до нульової цінності. Так, медична наука, яка в стані охарактеризувати захворювання та більше того вірно його діагностувати, але не здатна надати алгоритм (протокол) лікування хворого, що призведе до його одужання, її цінність сумнівна. Цю ж логіку можна поширити й на галузеву юридичну науку, яка виконує три генеральні завдання: 1) розроблення юридичної догми; 2) вивчення й узагальнення правничої діяльності (практики) та надання методичних рекомендацій для органів (інститутів) правотворчості та правозастосування; 3) підготовлення науковців і правників-практиків. Ця тріада вимагає відомого теоретичного забезпечення, хоча за своєю сутністю носить практичний характер. Так, у разі, якщо напрацьований догматичною юриспруденцією категоріально-понятійний апарат не застосовний для правової регламентації, подібна наука нікчемна. Це стосується вчених і практиків, які неспроможні розробити догму права, написати добротний нормативно-правовий документ (перш за все галузевий кодифікований акт, як це робиться вченими – фахівцями з кримінального права [1]), то можна дійти однозначного висновку, що юридична наука відсутня або вона перебуває в руках некомпетентних осіб.

Будь-яку галузь знань характеризують предмет і метод дослідження. Основним критерієм вважається предмет науки, способи та прийоми дослідження обираються (розробляються) під специфіку предмета. Залежно від рівня пізнання виокремлюють методи емпіричного (спостереження, опис, порівняння, рахунок, вимір, анкетне опитування, співбесіда, тестування, експеримент, моделювання тощо); теоретичного (аксіоматичний (побудова теорії на ґрунті аксіом), гіпотетичний (гіпотетико-дедуктивний – створення систем дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез), формалізація, абстрагування), логічні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія тощо) та метатеоретичного (діалектичний, метафізичний, герменевтичний і ін.). Окремі вчені до цього рівня відносять метод системного аналізу, а інші його відносять до логічних методів рівнів [2, с. 92].

Галузева юридична наука має своїм безпосереднім предметом позитивне право. Догматична юриспруденція починає формуватися лише з появою писаного права й аналізує останнє з метою виявлення його логічного підґрунтя. Надалі знайдені та сформульовані засади, поняття (категорії) та моделі мають систематизувати позитивне право в дієвий регулятивний механізм (наприклад, механізм кримінально-правового регулювання [3]). Нагадаємо, що відмітною ознакою науки є встановлення об'єктивних властивостей предмета дослідження, вивчення закономірностей його виникнення, функціонування та зникнення. Справжніми науками вважаються природничі та техніко-математичні науки, оскільки лише вони наділені можливостями відкривати закони природи. Умовність так званих соціальних законів пояснюється тим, що соціальні явища є унікальними історичними та культурними фактами, їх не можна підвести під якісь закономірності, оскільки вони при цьому відсутні, а отже, охарактеризувати соціальні (гуманітарні) науки можна з певною умовністю та відносністю. Не зважаючи на унікальність соціальних явищ, вони віддзеркалюють певні зв'язки (причинно-наслідкові, функціональні), в тому числі й із природою. Так, з револю-

ційні зміни, а це вже є чимось природним, тобто сферою впливу законів.

Зовсім по-іншому розгортається панорама з позитивним правом, в фундамент якого закладений людський вольовий момент, у край далекий від природи, тобто дія законів природи на нього не розповсюджується. У разі, якщо основним завданням науки є вивчення законів дійсності, про що може йтися при аналізі людської волі? Воля людини характеризується ірраціональністю, хоча й обумовлюється, зазвичай, об'єктивністю обставин. Можна заперечувати, що галузева юридична наука досліджує не суб'єктивність волі, а позитивне право, яке є емпіричним явищем і в цьому сенсі об'єктивним. Однак суб'єктивний характер позитивного права настільки очевидний, що при цьому складно його підвести під закони об'єктивної логіки (взяти для прикладу кримінально-правову законотворчість [4, с. 29–33; 5, с. 50–57]). Позитивне право – це штучно створені юридичні моделі (конструкції), що належать не реальному життю, не дійсності, а сфері думок і логічних умовиводів. Позитивне право є належним, в якому воля влади визначає норми (нормативи) належних поведінкових актів. Розуміння цих особливих характеристик галузевої юриспруденції змушує будь-якого вченого-правника сумніватися у відносних цінностях його наукових розвідок.

У разі, якщо традиційна наука спрямовується на пошук і встановлення істини (знання про об'єктивні властивості природної матерії), догматична юриспруденція такі завдання перед собою не ставить. Так, соціологія права має на меті визначити сутність такого соціального явища, яким є право, то призначення галузевої юриспруденції полягає в дослідженні позитивного права, його конструюванні таким чином, щоб воно набуло статусу ефективного регулятора актуальних (фактичних) відносин у соціумі. Правник-догматик має надати не об'єктивну характеристику властивостям права, а змоделювати потрібну для практики норму, розумно її сформулювавши. Правник-догматик докладає зусиль не для з'ясування сутності (природи) держави та права, а на створення юридичних моделей (конструкцій), якими описуються держава та право в юридичних категоріях. Мета такого жонглювання полягає в уплітання держави та права в тканину механізму правового регулювання, пристосуванні цих явищ до потреб правничої діяльності. Одним із результатів цього процесу має стати з'явлення юридичних фікцій за широкого розуміння цього терміну. Юридичні конструкції це система фікцій, за якими перебуває не саме життя, а позитивне право. І держава, і підприємницька організація як юридичні особи є юридичним вимислом, якимось логічним припущенням, що достатньо далеко знаходиться від життя. Справедливою в цьому аспекті є думка Г. Кельзена, згідно з якою сама норма містить лише припис, вона не може бути ні справжньою, ні невірною, а лише міркування про норму права можна розглядати як справжнє або неправильне [6, с. 182]. Юридичний позитивізм при визначенні рівня істинності норми виходить з ототожнення її юридичної наявності з істиною самої норми, тобто норма, визнана юридично чинною, є дійсною. У цій ситуації не враховується потенційне неспівпадіння її із життям або навіть шкідливий її характер для правничої діяльності. Юридично чинну норму права без додаткових аргументів слід визнавати правильною, тобто норму слід сприймати як правову догму.

Серед проміжних висновків можна вказати на те, що догматична юриспруденція виглядає як логічна послідовність: «юридична наука – юридична догма – позитивне право – державно-правова дійсність, яка поділяється на два компоненти: законодавчу волю й об'єктивно складені суспільні відносини». Предметом догматичної юриспруденції, як зазначалося вище, є позитивне право, а не зі своїми законами природна та соціальна дійсність. Так, ана-

лізуючи публічні дискусії кінця XVIII – початку XIX ст., О. В. Кресін дійшов висновку, що «відбулося сутнісне і змістовне перетворення навчальної дисципліни природного права на філософію (позитивного) права, що передбачало бачення природного права не як метафізичного і загального власне права, а як системи мисленневих структур і понять, що набули більшою чи меншою мірою загального поширення» [7, с. 192].

Юридична наука, аналізуючи позитивне право, створює правову догму, яка, своєю чергою, пропонує законотворцю системно побудовані засади, категорії (поняття) та моделі (конструкції). Галузева юридична наука опікується насамперед питаннями догматики та позитивного права, тобто сферою логіки, сферою належного, яка хоча й пов'язана із соціальною реальністю, але не тотожна цій реальності. Сфера логічних моделей (конструкцій) розташована між дійсністю та догматичною юриспруденцією. У той час як традиційна соціальна наука намагається відкривати закони соціуму, завданням догматичної юриспруденції є пошук логічних законів, що вважаються підґрунтям галузевої юридичної науки.

Кінцевим результатом галузевої юриспруденції стає догма права, безперечно змодельована. Істина при цьому з'являється лише в одній площині – формально-логічній. Догматичній юриспруденції не цікава істина як віддзеркалення об'єктивних властивостей державно-правових явищ. При цьому істина розглядається як факт досконалості норми. Стосовно цього галузева юриспруденція створює ще більш анаморфичне, наближене уявлення стосовно дійсності, на відміну від того результату, якого досягає традиційна соціальна наука. Визначаючи соціальну науку умовною, догматична юриспруденція є умовністю ще вищого щабля, вона зовсім не схожа з традиційною наукою. Так, під час аналізу конституційних положень України та порівняння їх з дійсністю, з фактичним станом, а не юридичним державним устроєм, то здебільшого одержимо не істину, а її оманливий сурогат. Кримінальний кодекс України створює, зазвичай, враження щодо організації життєдіяльності населення, проте достатньо викривлене. Теж саме можна сказати і про Цивільний кодекс країни. Юридичну догматику та норми позитивного права можна віднести до сфери мрій, створеною законодавчою волею. Чи може при цьому йтися про науку?

На відміну від літературної творчості, галузева юридична наука є якимось раціональним прийомом пізнання реалій. Суттєву різницю можна побачити між літературною творчістю та догматичною юриспруденцією. Автори художніх творів, зазвичай, намагаються пізнати дійсність й адекватно її віддзеркалити в естетичній формі. Літературний герой має бути наповнений життям і заціпати читача за живе. У випадках, коли цього не вдається досягти та персонажі виглядають блідою тінню дійсності, твір попросту не стане бестселером, не буде купуватися. Із юриспруденцією інша справа. Вибудоване на ґрунті юридичної догми позитивне право може функціонувати «вхолосту» через його марні зв'язки з життєвими обставинами або навіть руйнувати життєвий уклад, що протягом тривалого часу формувався. При такому розвитку подій країна може зіштовхнутися з соціальною катастрофою. Саме тому через свою сутність право повсякчас було тісно пов'язане з життєвими обставинами, влада постійно усвідомлювала цінність питань автентичності юридичної догми та справжніх (актуальних, фактичних) суспільних відносин. Юридична догматика відповідає багатовіковій людській практиці, тобто самому життю.

Також слід нагадати, що методи обираються (розробляються) під специфіку предмета. Цілісність предмета та методів дослідження є вірним критерієм того, що наука наявна та визнається дійсною при виробленні догми. Галузевою юридичною наукою застосовується сукупність прийомів і засобів пізнання, серед яких виділяються догма-

тичний, історичний, соціологічний. Догматичному методу надається статус головного прийому дослідження, його обрання визначає предмет, яким є позитивне право. Як раз наше розуміння галузевої юридичної науки формує догматичний метод, який і визначає особливості цієї науки. Не одне століття формується догматичний метод, починаючи зі хаотичного (спонтанного) правотворення, згодом ґрунтуючись на відповідних теоріях. Не дивлячись на те, що цьому методу відводиться провідне місце в юридичних наукових дослідженнях, учені-правники не зовсім повно розуміють його зміст.

Гранично формалізуючи поведінкові акти людей і суспільні відносини, догматичний метод виражає це юридичними категоріями. Юридична догматика є способом і результатом формального описування соціально значущої поведінки людини. Догматичний метод знаходить відображення в таких трьох іпостасях, як: 1) спосіб формалізації поведінкових актів і суспільних відносин (правничка практика); 2) спосіб формалізації позитивного права (галузева юриспруденція); 3) визначення специфічних властивостей позитивного права як соціального явища (загальнотеоретична наука). У першій й другій іпостасях йдеться про галузеву догматику (галузеву юридичну практику та науку), в третій – про загальнотеоретичну науку.

Представники філософії та теорії права, досліджуючи догматичний метод, називають його формально-юридичним (нормативно-догматичним) [8, с. 288–292] або техніко-догматичним [9, с. 288–292]. При цьому вони вказують, що під час застосування догматичного методу право розглядається як формальна система, яка фактично відокремлюється від змістового навантаження. Насправді метою та змістом догматичного методу є те, щоб показати формальний зріз соціальних поведінкових актів. Юридико-догматичне аналізування, з одного боку, слід розглядати як формально-логічне моделювання дійсності, а з іншого – дослідження позитивного права для виокремлення з нього системно вибудованих засад, категорій (понять) та моделей. Під час створення норм, що регулюють певні суспільні відносини, правник-догматик має спробувати гранично формально систематизувати ці відносини та оформити їх за допомогою юридичної мови (техніки). Можливо вести розмову про догматичний напрям пізнання права, але в цій ситуації йдеться про те, що позитивному праву, фактично існуючій правовій відносині потрібно відшукати, надати їм форму та в логічно очищеному вигляді їх представити.

Формалізація та систематизація норм права за допомогою догматичного методу безпосередньо або непрямо пов'язана з фактичними суспільними відносинами. Зміст справжнього життя нації прямо або побічно, точно або приблизно знаходить своє відображення в юридичній догмі. Чому в країнах Європи визнавалося цивільне право як генеральна ідея запозичення римського права, своєрідний стрижень юридичної догми? Це пояснюється тим, що в ньому відображався матеріальний інтерес. Так, оформлення й умови здійснення правочинів історично можуть змінюватися, але зобов'язальні відносини між членами соціуму глибоко вкорінені в життя. Норми права народжують самі життєві обставини, а не тільки й не стільки сваволя законотворця. Норми права викликають самі фактичні відносини, що склалися між людьми протягом тривалого часу, що згодом набувають форми позитивного права (ідея нормативного факту Л. І. Петражицького). У цій ситуації догматичний метод природно доповнюють історичний і соціологічний методи. Правник-догматик, вивчаючи норми позитивного права, має володіти знаннями про змістове навантаження регульованих відносин (при цьому він має виступати в певному сенсі як соціолог) і історію відповідного правового регулювання. Створення досконалої юридичної моделі (конструкції) без цього унеможливується. Через соціологічний і історичний методи

правник-догматик звертається до дійсності, вони допомагають йому усувати небезпеку відриву від життєвих обставин.

Окремо розглядається філософсько-методологічний фундамент галузевої юриспруденції. Знання відносно догматичного методу у фахівців з галузевих юридичних наук не зовсім впевнені, а щодо філософського підґрунтя їх пізнання, зазвичай, вони іноді не мають уявлення або заперечують необхідність його дослідження. Дореволюційна юридична наука методологію вивчала в межах філософії, теорії та соціології права. Фахівці з галузевих юридичних наук обходили стороною питання методології. За радянських часів питання методології в соціальних науках набувають статусу першорядних, і сьогодні в юридичних наукових працях на здобуття наукового ступеня в обов'язковому порядку визначається методологія дослідження. Теорія науки визнає ці вимоги повністю обґрунтованими, проте більшість претендентів на наукові ступені підходять до цього формально.

Висновки. Юридична наука, аналізуючи позитивне право, створює правову догму, яка, своєю чергою, пропо-

нує законотворцю системно побудовані засади, категорії (поняття) та моделі (конструкції). На прикладі кримінального права, фахівці з якого працюють над створенням принципово нового Кримінального кодексу України, можна констатувати, що галузева юриспруденція в Україні існує. Формально-догматичний метод, який застосовується догматичною юриспруденцією, набув статусу основного та ніяк не пов'язується ні з філософією в цілому, ні з філософією права зокрема. Історичний і соціологічний методи так само застосовуються поза зв'язком з філософією в цілому та філософією права зокрема, а їх використання пояснюється практичною необхідністю, що унеможливило відрив науки від життя. Обидва методи набувають статусу наукової методології, коли виникають та розвиваються відповідні науки. У перспективу історичного методу великий внесок зроблений історичною наукою й історичною школою права, а на соціологічний метод уплинула соціологія. Отож, через предмет і метод дослідження догматична юриспруденція досягла рівня справжньої науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Реформування кримінального законодавства України. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/> (дата звернення: 30.04.2024).
2. Митрофанов І. І. Методологія й організація юридичних наукових досліджень : навчальний посібник. Кременчук : Видавництво «НОВАБУК», 2023. 312 с.
3. Митрофанов І. І. Механізм кримінально-правового регулювання: монографія. Кременчук : Видавець ПП Щербатих О. В., 2019. 480 с.
4. Митрофанов І. І. Сучасне кримінальне законотворення. *Соціологія права*. 2021. № 1 (36). С. 29–33.
5. Митрофанов І. І. Незаконний обіг бурштину як екологічний злочин. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2020. № 23. С. 50–57.
6. Clark R. S. Hans Kelsen's pure theory of law. *Journal of Legal Education*. 1969. Vol. 22, № 2. P. 170–196.
7. Кресін О. В. Становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень у другій половині XVIII – першій третині XIX століття: компаративна концептуалізація : монографія. Київ : «Логос», 2017. 680 с.
8. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Організація та методологія наукових досліджень : навч. посіб. Харків : Право, 2017. 448 с.
9. Теорія держави і права : підручник / кол. авт. ; кер. авт. кол. Ю. А. Ведерніков. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2015. 468 с.